

**ДУШАН РАДОВИЋ  
(1922–1984)**

МИОМИР З. МИЛИНКОВИЋ

**ПЕВАТИ, ПЕВАТИ, ЛЕПО ЈЕ ПЕВАТИ**

ПОВОДОМ СТО ГОДИНА ОД РОЂЕЊА  
ДУШАНА РАДОВИЋА

Поводи који су пратили настајање и појаву песничког дела Душка Радовића (1922–1984) – конкретна потреба дечјих листова, радио и телевизијских програма и разних свечаности на којима је био и непосредни актер, па чак и неких дневних потреба – обећавали су ефемерну литерарну продукцију, дакле, песме кратког даха и ограничених стилских и естетских домета. У случају овог великог песника то се није догодило, јер су његове песме, мимо свих очекивања у домену конвенционалних мерила естетског вредновања, својим садржајем, а нарочито начином поетског исказа и уметничке транспозиције живота, означиле потпун заокрет и узлет новог поетског говора у развоју српске књижевности за децу и младе. Таквом типу поезије одговарала је и текућа критичка мисао, која је искакала из оквира традиционалног вредновања литературе, непрестаним инсистирањем на новим књижевним моделима и посве модерној, концепцији поетике. У том погледу, ваља се подсетити на мишљење Милоша Бандића, који је заузео експлицитан став да би у оквиру модерних књижевних струјања и „старомодну преживелу дечју литературу требало подврћи оштрој и систематској критици.” У таквој књижевној клими поезија Душка Радовића појавила се као карика у ланцу модерних књижевних

тенденција и антипод тривијалне дечје литетатуре и њених епигонских насртаја, у намери да попуни празнине у српској књижевности за младе, које су се с времена на време јављале у ритмичним књижевним токовима, од Змаја па све до појаве новог поетског таласа на којем су стајала имена Александра Вуча, Бранка Ћопића, Милована Данојлића, Драгана Лукића, Љубивоја Ршумовића, Добрице Ерића и других. Милован Данојлић је тачно запазио да је Радовић извршио песничку *диверзију* на плану књижевних укуса и формирао посве нов и оригиналан приступ животу и уметности. Тиме он није прекинуо везу са песничком традицијом, нити је поништио дидактичку компоненту, као трајни и конститутивни принцип дечје поезије, али је и у том погледу направио уочљив заокрет који афирмише мисао Андре Жида, да уметничко дело не учи само порукама већ и својом лепотом. Песничко дело Душана Радовића симболички је израз и поетска дефиниција живота, која у потпуности одговара перцепцији различитих афинитета и узрастних нивоа дечјег аудиторума. Песник на више места, у пригодним ситуацијама, и теоријски формулише своја поетска начела и профетски карактер свога певања:

Ако смо научили децу да мисле, онда смо их оспособили да се сналазе у различитим животним ситуацијама, не литерарним, него животним.

Већ у првој песничкој збирци, *Поштована децо*, објављеној 1954. године, показате да довољно познајете широки дечји аудиторум, да га цените и уважавате као равноправног саговорника. На тим претпоставкама он гради нов и необичан однос према деци и њиховим родитељима, показујући више разумевања за дечје пороке и несташлуке, него за придике родитеља и моралне лекције педагога. Непослушност и рђаве навике деце често квалификује као врлине, остављајући у извесној дилеми читаоце, родитеље и критичаре. Дидактика његових песама скрива се испод површинског слоја, у самом језгру њихове поетске структуре. У том погледу, уочава Бора Ћосић да Душан Радовић говори као

најизразитији, али најдидактичнији дечји песник овога тренутка, који проналази довољно веселе и довољно ироничне путеве да оправда обавезне школске лекције свом бесловесном дечјем аудиторуму.

Поруке малом читаоцу песник преноси дискретно, неконвенционално и суздржано, без крупних речи и великих емоција, а ипак са пажњом и љубављу, уз благу дозу ироније и обиље игре и хумора,

који су вешто исказани у пародичној форми апсурда, парадокса и нонсенса.

Поезија Душана Радовића није толико нова по избору тема и мотива, колико по стилском изразу, начину и перспективи из које су одабрани детаљи поетски сагледани. Лакоћа певања, безазлена подругљивост, ноншалантност у моделовању поетских слика, карактеришу скоро сваку његову песму. Он веома лако, забавно и лепо, увек импресивно, пева о људима, деци и животињама, играчкама и стварима. У „магичној поезији обичних ствари”, каже Милан Црнкових, његова пажња није усмерена само на децу већ и на игру у којој и он учествује, па свака његова песма представља симбиозу забавног, лепог и поучног. Пародија и иронија, два битна својства поетског говора, добијају у његовом песмама ново, и мало померено значење. Посредством моћних асоцијација он чини излишним и бледим све оне страшне приче о лаву, као неустрашивом и неукротивом цару свих животиња. У песми „Страшан лав”, дечак је озбиљни актер који гумицом врши демистификацију егзистенцијалне опасности, показујући да је закорачио у нову фазу детињства, која отвара шире хоризонте и нуди другачије животне садржаје. Ова песма садржи и димензију вишеструке симболике, која се указује на линији сталних додира између сна и јаве. То није само пука игра и забава, нити громогласни смех. Њен дубински слој сугерише на освајање мистичног и опасног, а њена физиономија скрива магичну формулу живота из које се види да на сваком крају, или на крају свега, увек стоји неки нови почетак.

И ма колико поезија Душана Радовића деловала модерно, њена поетска структура често је грађена на темељима усмених и бајковитих књижевних модела. На рефлексима фантастике успешно је конституисана песма „Плави зец”. У овом алегорично-поетском моделу многоструких значења и порука, осећа се и благотворни ехо Змајевог шалозбиљног вишегласја, који се манифестује у еуфоничним стилским вибрацијама, обиљу хумора, маште и неизбежне пародичности којом је исмејана човекова лакомисленост и, најзад, у морално-поучној димензији, наталоженој у сегменту укупне значењске и естетске структуре. Чудотворност плавог зеца дочарана је необичним контрастирањем, успешним анафорама и таутологијом, у којој је вешто избегнута замка стилског плеоназма. Па ипак, тек пробуђена дечја знатижеља, као у оној народној причи о девојци која је „бржа од коња”, остаје незадовољена самим епилогом песме, у којој је дискретно ускраћена могућност било какве провере њених квалитатива.

Поезија Душана Радовића одише, тематски и структурално, духом новог времена, техником неочекиваних обрта, обиљем асо-

цијација и дисонантних тонова. Оштрооки, али доброћудни оператор показао је проницљив песнички дух који понире у широки спектар дечјих нарави, до скривених, флуидних тачки њиховог сензибилитета. Песма „Да ли ми верујете”, представља изокрену-ту, али суптилну причу о дечаку који не воли умивање.

Змај Јова је саветовао да „пре и после јела треба руке прати”, егзалтирано узвикујући како је „дивота кад се ко окупа”, док Душан Радовић то експлицитно негира и окреће „наопачке” забраном лекара: „Тако ми прслука мог / вода је крива / забрањујем му да се умива! / Да ли ми верујете?” Апострофирајући последице дечакове тобожње љубави према умивању, песник је, у ствари, на линији Змајеве дидактике, али на посве нов и необичан начин, без педагогизма и наравоученија. Јер оно што је у животу обично реалност (деца често не воле да се умивају, па их због тога критикују родитељи и лекари) у песми је дато као бесмислица и апсурд. Очигледно је да песник рачуна на инат и жељу детета да докаже своју промућурност, и на тај начин, пркосећи песнику, лако прихвати његов савет.

Још у доба просветитељства, када је књижевност за децу тек стицала право грађанства, основна претпоставка њеног легалитета била је заснована на снажној дидактичкој усмерености. Вредност конкретног дела мерила се степеном утилитарности или, или како би то Кајзер рекао колико је дело било „*ehitation a la vertu*” (подстицај на врлину). Из таквих премиса развила се једносмерна индивидуализација ликова деце и одраслих, на линији опозитних слика: црно–бело; добро–лоше; послушно–непосушно. Прихватајући методу крајњих консеквенци, многи писци често су стварали извештачене портрете деце, у чијем су понашању били пресудни педагошки назори одраслих. Душан Радовић је и у том погледу извршио револуционарни преображај. Он није повукао тако оштру црту између добре, несташне и рђаве деце, јер су те три ознаке само природна својства комплексног дечјег бића. О томе илустративно говори песма „Замислите”, у којој је све окренуто наглавачке – немогуће се претвара у могуће, а парадокс у збиљу и стварност. Разбојник Кађа, сасвим неочекивано, на запрепашћење принцезиног оца и бројних принчева и адмирала, скаче у море да од разбеснелих таласа отргне принцезу Нађу.

У градативни ток песме уткан је још један парадокс, и то у њеној поенти, која представља крај и горњу тачку драмске напетости. Естетском и значењском слојевитошћу стихова песник ангажује свест детета до нивоа на коме оно мирно, па чак и са уживањем, прима неопходну дозу педагошких наравоученија. То се све дешава у тренутку идентификације, када принцеза, на изненађење

свих, а нарочито њеног оца каже: „Извините, тата, на овом свету свашта се догађа!” Песник инсистира на чињеници да у души сваког детета живи хумано осећање, које у погодном тренутку ваља идентификовати и на прави начин ослободити.

У поезији за децу ретки су баладични садржаји. У певању Душана Радовића се тек понекад огласе тонови специфичног патоса који модификује и оплемењује класичне обрасце баладе. То је нарочито уочљиво у његовој „Тужној песми”, за коју Милован Данојлић каже да је „дискретна пародија сентименталних, срцепарајућих тугованки”. У основи њене тематске структуре уграђена је тужна повест о госпођи Клари и њених шест мачака, које су умрле јер нису умеле да лове мишеве, а то им за њеног живота није ни требало, пошто их је она неговала и хранила. Дидактичка компонента песме могла би се дефинисати као песникова побуна против свих врста конформизма и лакомисленог схватања живота или као апологија егзистенцијалних принципа, који су често, мимо човекове воље, утврђени праисконским законима природе. Иако је овде реч о суштинским питањима живота, о којима чешће размишљају одрасли него деца, и која песми дају мисаону и емотивну дубину, песник ипак није прекорачио домете дечје перцепције, нити је погазио сопствена начела поетике.

У поезији Душана Радовића континуитет хумора остварује се у спрези са игром, као њеном узрочно-последичном везом. Нема правог смеха без игре, нити игре без смеха; то је, како би рекао Виготски, „игра речима и игра ритмовима”. Притом он исказује необичан дар за све варијанте смеха примереног полетном духу отворене дечје природе – од доброћудног, простодушног и ироничног, до наивног, умиљатог и безразложног. Смех из његових стихова најчешће зрачи из безразложних ситуационих ексцеса, из необичног спрега речи, или еуфоничних слика нонсенсних асонанци и алитерација, јер: „Деца воле смешне речи / као што су пападаћи / као што су сумарени / као што су, као што су”. Свој песнички кредо, по којем писац за децу треба „прво да буде кратак; друго, да измишља немогуће ствари; треће, да прича смешно” остварио је у низу и других, сличних песама, али и у кратким прозним формама („Крокодокодил”, „Прича о малом прсту”, „Прича за Гордану”), и дијалогским сценама од којих посебну пажњу заслужује драмска игра, *Калеџан Џон Пилфокс*. Луцидна игра звукова усмерава склад и ритам речи, подиже интензитет емоција, регулише дозу хумора и одређује боју мелодије. Звук је свемоћна спона на линији консеквентних животних назора, као у песми „Мамут и миш”, а реч магични чвор естетске пирамиде у песми „Породично стабло”. Песник са пажњом бира гласове и речи, јер

су они у његовој поезији основни израз и тон свеукупне дефиниције живота. Играјући се речима и звуковима, као у песмама „Кракато слово”, „**Р** се котрља”, „Цуцла је циција” и другим, он покреће ројеве асоцијација, из којих се кристалишу и јасно препознају емотивне везе међу световима деце и одраслих. На кратким спојевима и додирима тих светова, исказује се вечита тежња детета да буде човек, и стална карактеристика одраслих, која говори да је човек ипак само велико дете. Тај невидљиви флуид најбоље објашњава зашто неке Радовићеве песме, као „Плави жакет”, својом садржином подједнако привлаче пажњу деце и одраслих. У садржини ове песме остварена је игра вишег квалитета, а поетско ткиво оплемењено луцидним досеткама које оснажују звучну резонанцу мелодичних тонова. Лепоту и моћ речи одређује песникова способност да и о озбиљним темама, као што је љубав, проговори на начин који зближава генерације и смањује дистанцу њихових опречних ставова. И ма о којој теми да је реч, игри песми или хумору, или, чак, егзистенцијалним питањима живота, све песникове поруке и опомене извиру из његове чувене „Здравице”, у којој све кипи од егзалтираног заноса животне радости: „Певати, певати, лепо је певати! / Живети, живети, лепо је живети!”

Песма „Здравица” најбоља је потврда да се песничко дело Душаа Радовића мора читати и изучавати изван строго утврђених схема нормативне поетике. Начин на који су овде осмишљена и саопштена суштинска питања живота и међуљудских односа, једнако доступан деци и одраслима, може бити квалитет само велике поезије. Идеологија и естетика ове песме не премашује само генерацијске већ и временске и просторне дистанце и постаје образац универзалне људске комуникације. Једноставно, њене поруке нас обавезују и наводе на закључак да је поезија Душана Радовића истовремено забава, поука, игра, и не само то: она је много више од тога.